

Itä-Uudenmaan ja Porvoonjoen
vesien- ja ilmansuojeluyhdistys r.y.
Runeberginkatu 17, 06100 PORVOO



Föreningen vatten- och luftvård
för Östra Nyland och Borgå å r.f.
Runebergsgatan 17, 06100 BORGÅ



Elinkeino-, liikenne- ja
ympäristökeskus



Euroopan maaseudun
kehittämisen maatalousrahasto:
Eurooppa investoi maaseutualueisiin

10

saker att göra innan du lämnar holmen

upptäck se upplev lär forska tänk lek

Juha Niemi
Mikael Henriksson
Tero Myllyvirta
Sampo Vainio

Föreningen vatten- och luftvård för Östra Nyland och
Borgå å / Itä-Uudenmaan ja Porvoonjoen vesien- ja
ilmansuojeluyhdistys
2014



1. Innan du börjar

Till holmar och skär lönar det sig att stiga i land med försiktighet. På en holme som ser tom ut finns mycket som kräver varsamhet av en besökare. Försiktigheten kan också hjälpa dig att se märkliga djur och naturfenomen.

Du lämnar väl häckande fåglar i fred!



På holmar med fågelbon bör man under häckningstid inte ta i land över huvud taget.

Respektera häckningsron!



Avlägsna dig fort om du hittar okläckta ägg eller fågelungar som inte är flygfärdiga. Om en ruvande fågelhona störs kan hon överge äggen.

Se var du stiger!



Minska på ditt slitage av holmen och trampa inte ner långsamt växande lavar eller holmens övriga växter.

Använd omdöme!



Strandklippornas och stenarnas skorplavar tål nästan vad som helst, men de luftiga lavarna är känsliga för slitage.

Kan du minimera litaget på holmen till exempel genom att röra dig längs stenar och klippor (OBS. Gör inte det om stenarna är hala efter regn)? Du skräpar naturligtvis inte ner.

Här uppifrån ser jag allt möjligt som händer på min holme! Om du tar hänsyn till naturen och håller dina sinnen öppna, så kan också du få uppleva holmens mysterier.



Kom ihåg att varje handling och varje steg lämnar ett spår på holmen.

Nu är det dags att gå framåt och öppna öronen. Du kommer att upptäcka att ljuden kan avslöja sånt som ögonen inte kan se!



2. Slut dina ögon och lyssna på holmens ljud

Innan du börjar bekanta dig med holmen kan det vara värt att stanna upp för en stund och lyssna på omgivningens ljud. Genom att lyssna i fred kan du förnimma mycket som du vanligen inte lägger märke till.



Är det Sibelius? Är det Abba? Eller är det Hackspetten som trummar på ett träd?



Motorbåtens ljud hörs nästan ända hit. Hör du även tystnaden när båten försvunnit?



Ingenting går upp mot vågornas skvalp och måsarnas skrån. Det är skärgårdens egen symfoni.



Somliga ljud är så tysta att man snarare kan känna än höra dem.

Hur många olika ljud hörde du, kände du igen dem alla?

hackspett

motorbåt

flygplan

måsar

älvornas sång

vinden

vågor

vassens sus

myggornas inande

Hörde du mig? Jag kan vara ganska högljudd, i synnerhet om man stör mitt bo eller mina ungar!



Täck emellanåt för dina öron med händerna i några sekunder och tysta ditt sinne. Fortsätt sen att lyssna. Om du är uppmärksam, kan du efter en liten stund av tystnad, höra ljud som du inte lagt märke till förut.

Med sinnena öppna för holmens ljudvärld kan du också prova på doftvärlden. Havssalt och tång... mmm vilken kombination!

Nu när dina sinnen är alerta kan du fortsätta att bekanta dig med holmens alla besynnerligheter. Trevlig resa!



3. Lär dig bestämma väderstrecken med hjälp av naturen

Att orientera med hjälp av tecken i naturen är inte särskilt exakt men det kan berätta mycket om naturen och hjälpa en vilsen att hitta rätt.



Myrorna bygger i allmänhet stackarna på södra sidan om träd och stenar och stackens mera långsluttande sida vetter mot söder.



Lavarna växer bättre på nordsidan av trädstammarna.

Hittade du riktningen för norr och söder?

Vilka tecken att orientera med hittade du?

myrstack

lavar på träd

solen

en informationstavla

sjömärken

björkens näver (vit näver är rikligare på stammens södra sida)

träd med ojämna grenar (på holmar har träden ofta fler grenar på norra sidan)



Vet man vad klockan är kan man bestämma väderstrecken med hjälp av solen. Solen är i söder klockan 13 och i väster klockan 19 sommartid.



Förr orienterade man på annorlunda vis. På holmarna syns fortfarande många stenrösen som förr underlätta navigering i de grunda skärgårdsvattnen.



Nu när du kan ta dig fram utan att gå vilse så kan du leta efter djurspår överallt på holmen!

Visste du att fåglarna är mästariorienterare? Vi navigerar efter landmärken, solen, stjärnorna eller till och med med hjälp av jordens magnetfält. Från mina flyttfärder till södra Afrika hittar jag varje år precis rätt tillbaka till min välbekanta holme.



4. Leta efter djurspår på holmen

På holmen rör sig mängder av såväl stora som små djur. Även om man sällan ser själva djuren lämnar de många slags spår som visar att de lever här.



Om man har tut, kan man hitta en smedja där hackspetten öppnat kottar? Hackspettens näbb lämnar kantiga spår i trädet, medan insekterna gröper runda hål.



Fåglar lämnar fjädrar, äggskal, högar av spillning och fotavtryck i strandens sand. I gamla döda träd hittar man spår av hackspettarnas besök.



Kadaver, skelett och spybollar berättar att rovdjur är närvarande.



Spillning och avtryck av klövar berättar att det kan finnas älgar och hjortar på holmen.

Kände du igen spåren du hittade?

fågelfjädrar

fotspår av djur

spillningshögar

ben

äggskal

hål som hackspetten gjort

märken efter insekter

spår du inte kände igen

mänskors eldplats

Holmar är utmärkta platser för att studera skelett, för benen bevaras särskilt bra i den steniga omgivningen. Med lite övning kan du avgöra om fynden är fågel- eller fiskskelett.



Även större krafter än djuren har lämnat spår på holmen. Fortsätt och bekanta dig med istidens spår!



Utöver spår av fötter, tassar och hovar lämnar djuren också spår när de äter, bygger bon och till exempel när de kläcks ur äggen.

5. Leta efter spår av istiden

Om du hade varit på holmen under istiden för 10 000 år sedan, hade du befunnit dig under ett kilometertjockt istäcke. Nu ser du enbart spåren isen lämnat överallt i skärgården. Försök hitta några spår efter istiden på holmen.



Inlandsisen transporterade väldiga flyttblock som blev på sina nuvarande platser när isen smalt.



Tack vare istiden har holmen slätslipade klippor där du kan lata dig och njuta av solen.

Vilka olika spår efter istiden hittade du på holmen?

flyttblock

räfflor

skrevor

mammutar

släta berghällar

stöt-/läsida hos ett skär

gul fetknopp



Skrevorna i berget berättar om istäckets enorma tryck och de mäktiga krafter som format skärgården och gett den sitt nuvarande utseende.



När inlandsisen rörde på sig skrapade stenar som satt fast under isen, räfflor i holmens klippor.

Sprickorna och räfflorna är de ända platserna där växterna får fotfäste på holmens släta strandklippor. Utpräglade experter på skrevor är till exempel gräslöken och gul fetknopp.



Om du hittar ett flyttblock som har annan färg och är av en annan bergart än din holme, så vet du att den kommit verkligt långtifrån.

Istidens spår är ett slags naturens konstverk. Finner du konstnären i dig med hjälp av inspiration från naturen?



6. Gör ett konstverk på holmen

Naturen har alltid inspirerat konstnärer. Hitta du också konstnären inom dig och gör ett konstverk av material som naturen på holmen ger dig.



Hmm... vad försöker manne konstnären uttrycka med det här?



Med enbart fantasin som gräns...

Vad är dina konstverk gjorda av?

sten

sand

vatten

kvistar

levande varelser

ruttande växter

fantasi



Skuggteater med holmens röda granit som scen, gratis inträde!



Också naturen är full av konstverk - det ena finare än det andra. Lavarna växer långsamt men under årens lopp skapas vackra konstverk på klipporna.



Också fisktärnorna skapar konst när de likt skickliga cirkuskonstnärer ryttlar och flyger på jakt efter småfisk.

Kom ihåg att göra ekologiska konstverk, som inte lämnar bestående spår eller skadar holmen!

Nu är det hög tid att stiga ur konstnärstofflorna och kliva i biologens stövlar!



7. Hitta djuren i ett hållkar

Holmens hållkar är inte så tomma som de kan se ut att vara. Om du tittar noga och tålmodigt på ett hållkar, kan du upptäcka att det kryllar av liv.



Som ett miniatyrhav. Hållkaren härbärgerar ett mångfald av växter och djur.



Trivs i hållkar. Små gröna rör fyllda av gasbubblor är tarmalg.



Storspiggen har tagit hållkarens besynnerliga miljö i besittning. Här hittar man rikligt med föda och skydd för havets rovdjur.



Alla hållkarets räkor, snäckor, vattenloppor och andra invånare smakar olika enligt storspiggen. Och de är alla mycket goda.

Hurudana djur och växter hittade du i hållkaret?

tarmalg

grodyngel

storspigg

snäckor

räkor

fjärdermygglarvers rör

hattifnattar

vattenloppor



Du hittar olika typer av hållkar på de flesta holmarna. I kar vid stranden i vågskvalpet lever ofta fiskar och räkor. Längre från stranden i hållkar med riklig vegetation, trivs grodor och vattenödlor.

Visste du att växterna och djuren som finns i hållkar med sött regnvatten är mycket olika dem som finns i hållkaren med saltigt havsvatten?

Efter närkontrollen är det dags att sträcka på benen och se på holmen från avstånd!



8. Klättra upp på en hög plats på holmen

Efter istiden har marken i det här området höjt sig 0,5 - 1 m på hundra år efter att trycket från inlandsisen lättat. Holmarna växer alltså hela tiden och holmens högsta punkt är också holmens äldsta punkt.



Holmarna har sitt eget mikroklimat som gör att växtligheten växer i zoner. Det märker man när man går från stranden mot högre höjder.



Från holmens utsiktsplats kan man nästan se att jorden är rund.



Högre upp växer buskar och träd som trivs i torr terräng såsom ljun, en och tall.



Mot stranden förändras vegetationen när lågvuxna, marina växter tar över.

Vad såg du från din utsiktsplats?

tunga lågt flygande stackmoln

lätta fjädermoln som seglar högt upp i atmosfärens övre skikt

segel på öppna havet

fraktskepp

horisonten

vegetationens zoner

havsmönster vid världens rand

en grå himmel



Om du på ett ungefär kan uppskatta hur hög holmens högsta plats är i förhållande till havsnivån, så kan du räkna hur länge sen det är som holmen var helt under vatten.

Tärnorna avtecknar sig vackert vita mot den blå himlen, men har du lagt märke till att himlen inte är jämnt blå utan vitare mot horisonten?

Svindlar det? Svindlande är även tanken att den här holmen en gång legat under ett tre kilometer tjockt istäcke.

Från höjden ner till stranden!



9. Ta en nära titt på stranden

På holmarnas klippstränder växer algerna i bälten enligt deras färg. På grunt vatten hittar du **grönalgern**, på djupare **brunalgern** och på ännu djupare **rödalgern**.



Grönslick är skärgårdens gröna gräs. Om du tittar noga på det kan du kanske få syn på små räkor som simmar mellan tofsarna.



Blåstångens blåsor är fyllda med luft och tack vare dem håller sig Östersjöns största alg flytande utan minsta besvär.



Genom att vända på strandstenar kan du se den osynliga världen. Kom ihåg att placera stenarna tillbaka efteråt.



Blåstångsskogen är full av överraskningar. Här vimlar det av fiskar och smådjur av alla de slag.

Algbältena är skärgårdens barntädgårdar. I dem söker åtskilliga av Östersjöns invånare skydd, letar efter föda och har roligt medan de växer och blir stora.

Vad hittade du på stranden?

havstulpaner

blåstångens luftblåsor

snäckor

räkor

grönslick

algbälten

fiskar

flaskpost

Vid stranden hittar också tärnor och många andra sjöfåglar mat till sig själv och till sina ständigt hungriga ungar.



Från stranden
mot framtiden!



10. Gör en god gärning för din holme

Stanna upp en stund och tänk på vilka hot det finns mot holmen och vad du kan göra för holmen här och nu.



Respektera holmens djur och växter och lämna efter dig ett så litet fotspår som möjligt på holmen.



Se holmen med fisktärnans ögon. Fiskelinor och plastskräp är speciellt skadliga för tärnor. Fåglar och andra skärgårdens djur trasslar in sig i linorna och drunknar.



Lär dig ge akt på omgivningen och observera fåglarnas beteende så du kan försäkra dig om att du inte stör ruvningen eller skrämmer fågelungarna.



Gör rätt val! Var ta iland? Var vistas? Var upprätta läger? Var ströva omkring? Små val har stor betydelse.

Vad gjorde du för holmen?

jag hittade en fiskelina och plockade upp den

jag städade bort rosk från stranden

jag tänkte på skärgårdsvattnets övergödning och vad den beror på

jag funderade över vilka olika möjligheter jag har att bidra till vattenskyddet i mina vardagliga sysslor

jag undrade vad fisktärnorna tänker om mig

jag funderade på hur tiden på holmen inverkat på min vilja att skydda skärgården

Övergödning, oljespill, miljögifter, avloppsvatten...

Listan är lång och skärgården har många hot. Du tänker kanske att inte kan just du påverka så stora saker, men i livets olika skeden kan du nog göra det. En bra början på att lösa skärgårdens problem, är att du är medveten om problemen.



Rosk, föroreningar och miljögifter transporteras ofta långa sträckor innan de slutligen hamnar i havet och på stränderna. Många av våra dagliga sysslor i närheten av stränder och även hemma, inverkar på skärgårdsvattnets tillstånd. Att vistas ute i den natursköna skärgården under fritiden skapar vilja att skydda skärgården också under vardagen.